

XARİCİ İNVESTİSİYALARIN TƏHLİLİ VƏ QEYRİ-NEFT SEKTORU ÜZRƏ İNVESTİSİYALARIN ARTIRILMASININ MÜASİR İSTİQAMƏTLƏRİ

Abdulla Əlixanov

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: abdulla.alikhan@gmail.com

Xülasə. Məqalədə 1995-2018-ci illər ərzində Azərbaycan iqtisadiyyatında xarici investisiyaların inkişafının tendensiyaları təhlil edilir. Bu məqsədlə müxtəlif dövrlər üzrə xarici investisiyalar və ÜDM-in dinamikası qiymətləndirilmiş, müasir dövrdə xarici investisiyaların qeyri-neft sektoru üzrə sektoral təhlili aparılmışdır. Məqalədə qeyri-neft sektoru üzrə xarici investisiyaların artırılması üzrə təkmilləşdirmə istiqamətləri üzrə praktiki təkliflər təqdim edilmişdir.

Açar sözlər: Xarici investisiyalar, qeyri-neft sektoru, ÜDM.

ANALYSIS OF FOREIGN INVESTMENTS AND DIRECTIONS TO INCREASE INVESTMENTS IN THE NON-OIL SECTOR OF ECONOMY

Abdulla Alikhanov

Azerbaijan State University of Economics, Baku,
Azerbaijan

Abstract. The paper analyzes the trends in the development of foreign investment in the economy of Azerbaijan in 1995-2018. For this purpose, the dynamics of foreign investment and GDP for different periods was assessed, as well as an industry analysis of foreign investment in the non-oil sector in modern times. The paper presents practical proposals for the improvement of foreign investment in the non-oil sector.

Keywords: Foreign direct investments, GDP, non-oil sector.

АНАЛИЗ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ И НАПРАВЛЕНИЙ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ В НЕНЕФТЯНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ

Абдулла Алиханов

Азербайджанский Государственный Экономический
Университет, Баку, Азербайджан

Резюме. В статье анализируются тенденции развития иностранных инвестиций в экономику Азербайджана в 1995-2018 гг. С этой целью была оценена динамика иностранных инвестиций и ВВП за разные периоды, а также проведен отраслевой анализ иностранных инвестиций в нефтяной сектор в современное время. В статье представлены практические предложения по совершенствованию увеличения иностранных инвестиций в нефтяной сектор.

Ключевые слова: Прямые иностранные инвестиции, ВВП, нефтяной сектор.

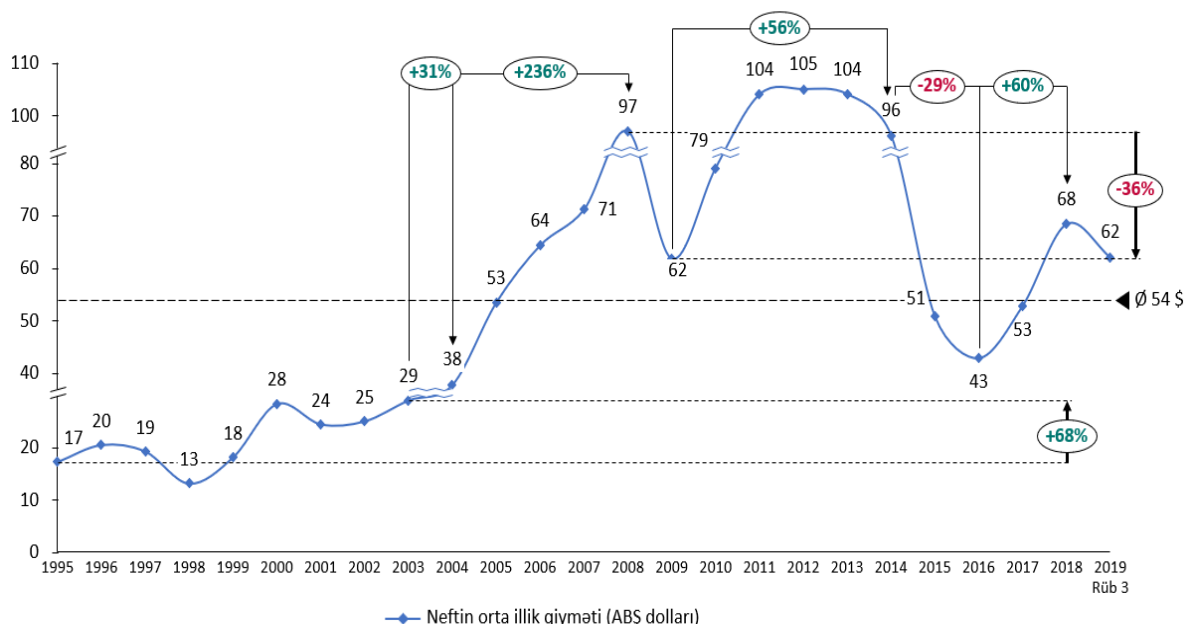
1. Giriş

Bir çox inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün həm xarici və həm də daxili investisiyalar ölkənin iqtisadi inkişafında və makroiqtisadi sabitliyin təmin olunmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Xarici investisiyalar məhsuldarlığın artırılması, texnologiyanın bir ölkədən digərinə ötürülməsi, məşğulluğun artırılması və geniş mənada inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadiyyatının makroiqtisadi sabitliyi və iqtisadi artımını təmin etməklə iqtisadiyyatlarının şaxələndirilməsinə şərait yaradır.

Sovet İttifaqının süqutundan sonra Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələri və o cümlədən

Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olan ölkələr bazar iqtisadiyyatı strukturuna keçməyə başladılar. Bu proseslər öz növbəsində beynəlxalq transmilli şirkətlərin bölgəyə gəlməsinə şərait yaradırdı və xarici investisiyaların artmasına səbəb olurdu. Beləliklə, xarici investisiyalar onları qəbul edən ölkələrin iqtisadiyyatlarının potensialını məhdudlaşdırmamağa kömək edərək, yeni texnologiyaların və resursların hərəkətini və köçürülməsini, islahatların həyata keçirilməsini və maliyyə institutlarının yaradılmasını sürətləndirirdi.

Beləliklə məqalədə xarici investisiyaların Azərbaycan iqtisadiyyatına daxilolmaları 24 il belə ki, 1995-2018-ci illəri əhatə edən dövr ərzində təhlil edilmişdir. Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, ümummilli lider H. Əliyev tərəfindən Azərbaycanda 1994-ci ilin Sentyabr ayında Azərbaycanda neft və qaz yataqlarının inkişaf etdirilməsi və hasilatı üzrə Əsrin Müqaviləsinin imzalanmasını nəzərə alaraq xarici investisiyalar üzrə daxilolmaların təhlil dövrü 1995-ci ildən etibarən götürülmüş və həmin illər ərzində xarici investisiyaların və ÜDM-in həcmi fonunda iqtisadi artımın dinamikası dörd əsas dövr üzrə təhlil edilmişdir. Sözügedən dövrlərin müəyyən edilməsində həmçinin, neftin dünya bazarında orta illik qiymətləri də nəzərə alınmışdır (Qrafik 1). Azərbaycan iqtisadiyyatında xarici investisiyaların dinamikasının ilkin təhlilində neft amili və neft qiymətlərinin dəyişməsinin nəzərə alınması məlum məsələdir. Çünki, həyata keçirilən xarici investisiyaların 90-ə qədəri məhz neft və qaz mineral yataqları üzrə karbohidrat ehtiyatlarının hasilatı və satışı sahələrinə yatırılmışdır.

Qrafik 1. 1995-2018-ci illərdə neftin orta illik qiyməti, ABŞ dolları

Mənbə: Dünya Bankı, Əmtəə qiymətləri toplusu, 2019 [1, s.1]

Məlumat üçün qeyd edək ki, 1995-2018-ci illərdə neftin orta illik qiymətinin kəskin dəyişməsi məhz, 2003, 2008 və 2014-ci illərdə müşahidə edilmişdir. Ümumilikdə, yuxarıda yer alan Qrafik 1-dən göründüyü kimi 1995-2018-ci illərdə neftin orta illik qiyməti 52 ABŞ

dolları təşkil etmişdir. Ən yüksək artımın xarakterizə olunduğu ardıcıl illərə 2003-2004, 2004-2008, 2009-2014, 2016-2018 təsadüf edirdisə, ən böyük azalmalar isə 2008-2009 və 2014-2015-ci illərdə olmuşdur. Aşağıdakı Qrafikdə görüldüyü kimi neftin qiymətinin kəskin azalması ilə müşahidə olunan “qırılma” illəri birbaşa xarici investisiyaların müxtəlif dövrlər üzrə təhlilində özünü xarakterizə etməkdədir.

Təhlil olunan 24 il ərzində Azərbaycan iqtisadiyyatına daxil olan cəmi xarici investisiyaların həcmi 133.7 milyard dollar təşkil etmişdir (Cədvəl 2). Qeyd olunan illər ərzində ortalama illik cəmi xarici investisiyalar isə 5.8 milyard ABŞ dolları təşkil etmişdir. Dissertasiya işində ölkəyə cəlb olunan investisiyaların analizinin dinamikasında əks olunan birinci dövr 1995-2003-cü illəri əhatə edir. Sözügedən illər ərzində Azərbaycan müstəqil qazandıqdan sonra ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasında 1995-1998-ci illərdə dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinin Dövlət Proqramını təsdiq etmişdir və beləliklə xarici investiyaların təhlili baxımından bu dövr həm də sürətli özəlləşdirmə illəri ilə xarakterizə edilmişdir.[2, s.5] Nəticə etibarlı ilə ölkəmizin iqtisadiyyatında həmin dövrdə 9.1 milyard dollar həcmində xarici investisiyalar daxil olmuşdur. Cəlb olunan xarici investisiyaların əsas hissəsini BXİ daxilolmaları təşkil etmişdir. Həmin dövrdə neftin orta illik qiyməti isə orta statistik qiymətləndirməyə əsasən 68% artmış və 29 dollar ətrafında təşkil etmişdir (Qrafik 1). 2004-ci isə ildə neftin qiyməti kəskin artmış və 2003-ci il ilə müqayisədə 31% artım qeydə alınmışdır.

Təhlildə ikinci dövr, 2003-2008-ci illəri əhatə etmişdir. Bu dövrdə ölkəyə cəlb olunan cəmi və ortalama illik xarici investisiyaların məbləği müvafiq olaraq 31.4 və 5.2 milyard ABŞ dolları təşkil etmişdir. Sözügedən dövr ərzində neftin qiyməti 3.3 dəfə (və ya 236%) artmış və 2008-ci ilin sonunda 97 dollara qədər qalxmışdır. Xüsusilə 2007-2008 Qlobal Maliyyə Böhranı BXİ axınlarının qlobal mənzərəsini dəyişmişdir. Belə ki, 2009-cu ildə böhran nəticəsində beynəlxalq müstəvidə inkişaf etmiş ölkələrin xarici investisiyaların dünya üzrə payı 57% ə qədər azalmış, inkişaf etməkdə və keçid ölkələrə payı isə artaraq 43% təşkil etmişdir. 2018-ci ilin sonunda BXİ daxilolmalarında inkişaf etmiş ölkələrin payı bir qədər də azalaraq 43 % (2017-ci ildə 45%) təşkil etməklə, tarixdə ən yüksək neft qiyməti məhz, 2008-ci ilin iyun ayında qeydə alınmış və həmin ildə xammal neftinin bir barelinin qiyməti 145.9 dollar təşkil etmişdir [3, s.1].

Qeyd etmək lazımdır ki, bu dövrdə Azərbaycan iqtisadiyyatında 2004-2008-ci illər üzrə regionalların sosial iqtisadi inkişafı proqramı vasitəsi ilə ölkədə sürətli olaraq əsas kapitalla investisiyalar artmışdır [4, s.14-17]. Əsas kapital edilən investisiyaların nəticəsi olaraq regionallarda infrastrukturun inkişafı layihələrinə daxili investisiyalar artmışdır.

Cədvəl 1. Azərbaycan xarici investisiyaların dövrlər üzrə dinamikası, mln. Dolları

	Dövr 1 1995-2002	Dövr 2 2003-2008	Dövr 3 2009-2014	Dövr 4 2015-2018	Dövr 5* 2004-2014
Cəmi xarici investisiyalar	9,120	31,414	54,943	38,237	82,986
<i>Orta illik cəmi xarici investisiyalar</i>	1,140	5,236	9,157	9,559	7,544
Birbaşa xarici investisiyalar	7,467	23,318	30,354	24,629	50,654
<i>Orta illik birbaşa investisiyalar</i>	933	3,886	5,059	2,390	4,605
Xalis BXİ daxilolmaları	6,580	26,270	23,081	12,818	45,344
<i>Orta Xalis BXİ daxilolmaları</i>	822	4,378	3,847	3,204	4,122
Cəmi ÜDM	36,436	132,088	382,238	178,747	507,050
<i>Ortalama illik ÜDM</i>	4,554	22,015	63,706	44,687	55,769
*Orta illik adambaşına ÜDM¹	571	2,568	6,874	4,562	5,070

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi, Statistik məcmuə, 2019 [5, s.124]

Üçüncü dövr 2009-2014-ci illəri əhatə edir və əsasən post Qlobal Maliyyə Böhranı dövrünə təsadüf edir. 2009-cı ildə neftin qiyməti 36% azalaraq, 62 dollara enmişdir. Ümumilikdə, üçüncü dövr həm iqtisadi inkişaf, həm birbaşa xarici investisiyaların artımı və həm də neftin qiymətinin yüksək olması və birbaşa xarici investisiyaların cəlb olunması baxımından ən yüksək artım tendensiyaqların olduğu illəri əhatə edir. Neftin orta illik qiymətləri sürətlənərək 2011-2014-ci illərdə uzun müddət yüksək artım dinamikası göstərmiş və ortalama 102 dollar təşkil etmişdir. Ölkəyə daxil olan cəmi xarici investisiyalar və BXİ daxilolmaları dövr üzrə müvafiq olaraq 54.9 və 30.3 milyard ABŞ dolları təşkil etmişdir. Lakin, trend təhlili sübut edir ki, həmin dövrdə həmçinin xalis xalis BXİ daxilolmalarının azalması da qeydə alınmışdır. Xüsusilə, Qlobal Maliyyə Böhranından sonrakı illər ilə üst-üstə düşən bu dövrdə qlobal səviyyədə müəssisələrin maliyyə itkiləri ilə qarşılaşması ilə xarakterizə olunmuşdu. Üçüncü dövr ərzində xalis BXİ daxilolmalarının azalması səbəblərindən biri BXİ daxilolmaları fonunda yerləşdirilən xarici investisiyaların sonradan gəlir və kapital şəklində ölkədən çıxarılmasının (repatriasiyası) sürətlənməsi olmuşdur. Çünki, neft-qaz sektorlarının inkişafına cəlb olunan BXİ daxilolmalarının həcmi, strukturu, investorlar arasında pay bölgüsü və yatırılmış investisiyaların repatriasiyası müvafiq hasilatın pay bölgüsü üzrə beynəlxalq neft-qaz sazişlərinə və Beynəlxalq Valyuta Fondunun tövsiyələrinə əsasən həyata keçirilmişdir. Nəzəri məqamların təhlili qeyd edir ki, gəlirlərin "repatriasiyası" xarici investorun yatırdığı investisiyadan əldə etdiyi gəlirlərdir. Bu sazişlərə əsasən müvafiq konsorsiumlarda olan payçılar hesabat dövründə Azərbaycan iqtisadiyyatına yatırıqları investisiyaları hasil edilən və ixrac olunan xam neft şəklində geri götürürlər (kapitalın repatriasiyası). Bu əməliyyat faktiki olaraq tədiyə balansının maliyyə hesabında ölkənin birbaşa xarici investisiyalar üzrə xarici öhdəliklərinin azalması ilə nəticələnir.[6 s.6]

¹*Adambaşına düşən ÜDM-in həcmi ABŞ dollarında göstərilmişdir

Təhlil olunan illər üzrə dördüncü dövr 2015-2018-ci illəri əhatə edir və xüsusi ilə bu dövr Azərbaycan iqtisadiyyatında daha çox post devalvasiya dövrü kimi xarakterizə olunur. Bu dövr əvvəlki dövrlər ilə müqayisədə xarici investisiyaların cəlb olunmasının daha qeyri-müəyyən olması və eyni zamanda qeyri-neft sektorunda xarici investisiyaların artımı və sektorun inkişafı baxımından əhəmiyyətli illəri əhatə etmişdir. 2015-ci il həmçinin il ərzində milli valyuta manatın iki ardıcıl devalvasiyanın baş verməsi xarakterizə olunmuşdur. Bu dövrdə iqtisadiyyatımıza cəlb olunan xarici investisiyaların həcmi 38.2 milyard dollar və BXİ daxil olmaları isə 12.8 milyard dollar təşkil etmişdir. Orta xalis BXİ daxilolmaları üçüncü dövr ilə müqayisədə azalaraq 17% azalaraq 3.2 milyard dollar təşkil etmişdir. Bu dövrdə paralel olaraq regionların sosial-iqtisadi inkişaf proqramları çərçivəsində iqtisadi regionların infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi davam etdirilmişdir. Lakin, əvvəlki illər ilə müqayisədə adambaşına düşən orta ÜDM göstəricisi daha aşağı səviyyədə olmuşdur.

Həmçinin, Cədvəl 2-də 2004-2014-ci illər üzrə dövrü əhatə edən ortalama göstəricilər yer almışdır. Sözügedən dövrdə Azərbaycanda ortalama xalis BXİ axınları isə 4.1 milyard dollar, adambaşına düşən ÜDM 5,070 ABŞ dolları təşkil etmişdir. Bu baxımdan iqtisadiyyatın növbəti illər üzrə inkişaf mərhələlərində adambaşına düşən ÜDM-in həcmində 5,000 dollarlıq həddi keçmək və xalis xarici investisiyaların isə ÜDM-də nisbətinin 5% həcmində saxlanılması əsas strateji məqsədlərdən biri olaraq müəyyən olması vacibdir. BXİ daxilolmalarının nəzəri və trend təhlinin müddəalarına əsasən bu göstərici üzrə kəmiyyət və keyfiyyət təklifləri dissertasiyanın üçüncü fəslində yer alacaqdır.

2. Xarici investisiyaların dinamikasının təhlili

Fəsil 1-də qeyd olunan nəzəri müddələrdə iqtisadiyyata cəlb olunan xarici investisiyaların birbaşa xarici investisiyalar, portfel və digər investisiyalardır. Bu baxımdan Cədvəl 3-də təqdim olunan və ölkə iqtisadiyyatına cəlb olunan cəmi xarici investisiyaların 2003-2014-cü illərdə dinamikasında BXİ daxilolmalarının həcmi 78.3 milyard dollar, portfel və digər investisiyalar isə 46.3 milyard dollar təşkil etmişdir. Ümumilikdə, təhlil olunan dövr ərzində xarici investisiyalarda BXİ daxilolmalarının payı üstün olmuş və 2003-2014-cü illər ərzində ortalama olaraq 63% təşkil etmişdir.

Portfel və digər investisiyalara ölkə iqtisadiyyatına illər ərzində cəlb edilən maliyyə kreditlərinin yer alması bu göstəricini bir qədər yüksəltmişdir. Məsələn, 2003-2014-cü illər ərzində 86.3 milyard dollar xarici investisiyanın, 53.6 milyard dolları (və ya 62%-i) BXİ daxilolmaları, 22.3 milyard dollar (və ya 26%) maliyyə kreditləri, 5 milyard dollar (və ya 6%) portfel investisiyalar və 5.3 milyard (və ya 6%) dollar isə digər investisiyalardan ibarət olmuşdur.

Cədvəl 3. 2003-2018-ci illər də xarici investisiyaların dinamikası, milyon dollar

İllər	Cəmi xarici investisiyalar	Birbaşa xarici investisiyalar	Portfel və digər investisiyalar	Birbaşa investisiyaların payı (%)	Portfel və digər investisiyaların payı (%)
2003	3,371	3,018	353	90%	10%
2004	4,576	4,192	383	92%	8%
2005	4,893	4,030	863	82%	18%
2006	5,053	3,791	1,262	75%	25%
2007	6,674	4,442	2,232	67%	33%
2008	6,847	3,845	3,003	56%	44%
2009	5,469	3,037	2,432	56%	44%
2010	8,248	3,615	4,633	44%	56%
2011	8,674	4,294	4,380	50%	50%
2012	10,314	5,382	4,932	52%	48%
2013	10,541	5,976	4,565	57%	43%
2014	11,698	8,049	3,649	69%	31%
2015	10,719	7,483	3,236	70%	30%
2016	10,161	7,323	2,838	72%	28%
2017	9,121	5,714	3,407	63%	37%
2018	8,237	4,109	4,127	50%	50%
Cəmi	114,594	78,301	46,293	63%	37%

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi, “Azərbaycan rəqəmləri”, 2019 [7, s.124]

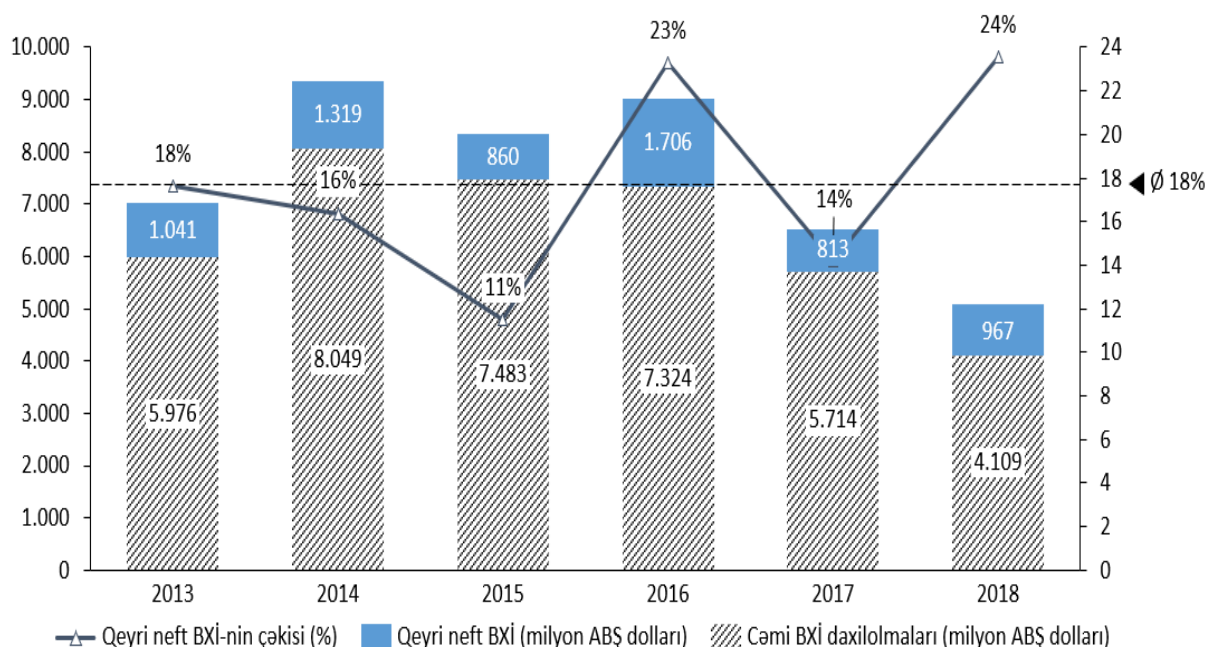
Xarici investisiyalarda 2013 və 2014-ci illərdə qeydə alınmış 11% və 35% artım rəqəmləri neft-qaz sektoru üzrə olan layihələrin reallaşdırılması, xüsusilə “Şah Dəniz 2” layihəsinin reallaşdırılması çərçivəsində həyata keçirilmişdir. Ümumilikdə, bu layihə üzrə 2013-2016-ci illər ərzində 28 milyard ABŞ dolları həcmində cəmi xarici investisiyalar planlaşdırılmışdır. Avropa Komissiyasının Kiçik və Orta Müəssisələrə İnvestisiya Partnyorluğu üzrə Azərbaycana dair hesabatında investisiyaların azalmasının əsas səbəbi olaraq Rusiya Federasiyasından ölkəmizə daxil olan BXİ axınlarının azalması qeyd edilmişdir. Sözügedən hesabatda, 2015-ci ildən etibarən xarici investisiyaların azalmasının səbəbləri olaraq bilavasitə həmin illərdə Rusiyada baş vermiş iqtisadi zəifləmə ilə əlaqələndirilir. Qeyd etmək lazımdır ki, Rusiyada ÜDM-in artım tempi 2015-ci ildə mənfi 2.8% təşkil etmişdir [8, s.1]. Rusiyada qeydə alınan iqtisadi zəifliyin Azərbaycan və digər ölkələrin BXİ daxilolmalarına mənfi təsirləri ilə nəticələnmişdir.

3. Qeyri-neft sektoru üzrə xarici investisiyaların qiymətləndirilməsi

Sərmaye edilmiş investisiyaların sektoral üzrə bölgüsünə nəzər yetirsək aydın olur ki, Azərbaycan iqtisadiyyatında birbaşa xarici investisiyalar əsasən enerji sektoruna yatırılmışdır. 2003-2018-ci illərdə ölkəyə cəlb olunan BXİ daxilolmalarının 85.6%-i neft-qaz hasilatı və satışı ilə əlaqədar layihələrə yatırılmışdır. Əgər, Cədvəl 7-də Dövr 2 üzrə xarici

investisiyaların 93%-i neft sektoruna aid edilirdisə, Dövr 3 və Dövr 4-ü əhatə edən illərdə neft sektorunun payı 81% təşkil etmiş və qeyri-neft sektorunun payı nisbətən artmışdır.

Qrafik 1. Azərbaycanda BXİ və qeyri-neft BXİ-lərin in göstəriciləri (mln. ABŞ dolları)

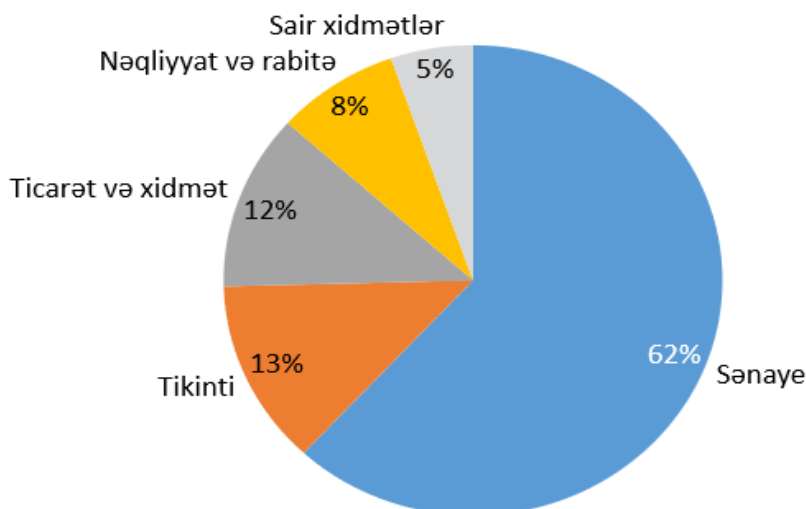

Mənbə: Azərbaycan Mərkəzi Bankı [9, s.7], [10 s.6]

Qrafik 1-dən göründüyü kimi BXİ daxilolmalarında 2013-2018-ci illərdə ortalama olaraq qeyri-neft sektorunun payı 18% təşkil etsə də, həmin göstərici 2017-ci ildə bu 52% azalma olmuşdur. 2018-ci qeyri-neft sektoruna yatırılmış BXİ daxilolmalarının payı təqribən 24%-ə qalxaraq 967 milyon dollar təşkil etmişdir. Ölkə iqtisadiyyatına daxil olan xarici investisiyaların qeyri-neft sektorunda strukturuna nəzərə salsaq qeyd etmək olar ki, 2003-2014-ci illərdə qeyri-neft sektoruna ümumilikdə 7.3 milyard dollar xarici investisiyalar cəlb edilmişdir. Cəlb olunmuş xarici investisiyalar əsasən sənaye sahələrinə (62%), tikinti (13%), ticarət (12%) və başqa sahələrə edilmişdir. Yatırılan xarici investisiyaların ölkələr strukturunun ümumi həcmdə xüsusi çəkisində Birləşmiş Krallıq, Türkiyə, Rusiyavə Yaponiya ilkin sıralarda yer almışlar.

Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, 2015-2018-ci illərdə qeyri-neft sektoru üzrə BXİ daxilolmaları əhəmiyyətli dərəcədə artmamışdır. Təəssüf ki, bu müddət ərzində kənd təsərrüfatı heç bir xarici investisiya cəlb edə bilməmişdir. Halbuki, Fəsil 1-də müzakirə olunan Serbiya təcrübəsi və modeli nümunəsində 2001-ci ildən etibarən Serbiya iqtisadiyyatına daxil olan BXİ axınlarının 13%-i kənd təsərrüfatı və qida sektorunun payı təşkil etmişdir. O cümlədən, son zamanlar Azərbaycanda turizm sektoru üzrə infrastrukturun inkişafı və həyata keçirilən təşviq siyasətləri fonunda ölkəyə BXİ daxilolmalarının cəlb olunmaması narahatlıq doğurur. Həmçinin, maliyyə sektoruna cəlb edilmiş BXİ-lərin aşağı

səviyyədə olmasının səbəbləri olaraq bank sektorunda sistem risklərinin mövcudluğu və eyni zamanda ölkədə kapital bazarlarının inkişaf etməməsi ilə əlaqələndirmək olar. Halbuki, kənd təsərrüfatı, qida sektoru, maliyyə sektorları gələcəkdə qeyri-neft sektorunda xarici investisiyaların artırılması istiqamətləri olaraq prioritet sahələr kimi qiymətləndirilməlidir.

Mənbə: Dövlət Statistika komitəsi, 2019 [11, s.144]

Nəticə və təkliflər. Beləliklə, ölkənin qeyri-neft sektoruna xarici investisiyaların artırılması naminə stimullaşdırıcı mexanizmlər tətbiq edilməli, ixrac yönümlü qeyri-neft sektorunun inkişafı məqsədilə dövlət və özəl sektorun investisiya əməkdaşlığı inkişaf etdirilməlidir. Bu baxımdan qeyri-neft sektorunun inkişafına xarici investisiyaların cəlb olunması istiqamətində aşağıdakı müasir təkmilləşdirmə və stimullaşdırma tədbirlərinin nəzərdən keçirilməsi məqsədəuyğundur:

- Xarici investisiyaların qeyri-neft sektoruna inkişafını stimullaşdırmaq məqsədilə sənaye sahələri, xüsusilə uzun illər ölkə iqtisadiyyatında ənənəvi hesab edilən kimya, maşın və avadanlıqların quraşdırılması, metallurgiya sənaye sahələri üzrə sektoral sahəvi inkişaf proqramları yaradılmalıdır;
- Kommersiya əsasında fəaliyyət göstərən dövlət şirkətlərinin mərhələli şəkildə özəlləşdirilməsi və həmin şirkətlərdə müasir korporativ idarəetmə sistemlərinin və hesabatlarının hazırlanmasının üzrə beynəlxalq təcrübələrə uyğun təmin edilməsi vacibdir;
- İqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsinin başlıca istiqamətləri üzrə hesabatda İnsan Kapitalının İnkişafı və təhsilin bütün pillələrində keyfiyyətin yüksəldilməsi, təlimlər vasitəsilə işçilərin bilik və bacarıqlarının inkişaf etdirilməsində fasiləsizliyin təmin edilməsi, ixtisaslı kadr hazırlığının əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılması, şirkətlərin araşdırma və təkmilləşdirmə sahəsinə investisiya qoyuluşunun stimullaşdırılması, mövcud insan kapitalından səmərəli istifadə edilməlidir [12, s.28-30]. Qeyd etmək lazımdır, İKİ indeksinin xarici investisiyaların cəlb edilməsi

baxımından əhəmiyyətli dəyişən olması Azərbaycan iqtisadiyyatında müəllifi tərəfindən empirik yolla tədqiq edilmişdir [13, s.129-137];

- Xarici investisiyaların birgə investisiyalar əsasında Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunun (ARDNF) maliyyə vəsaitləri hesabına və sənaye sahələrində formalaşa biləcək yeni rentabelli (xalis cari dəyərləri müsbət olan) layihələrin 60%-ə qədər hissəsinin maliyyələşməsi ilə əlaqədar aşağı faizli və uzunmüddətli yeni maliyyə borc mexanizmlərinin tətbiq etməklə borcların verilməsi üzrə proqramlar istifadəyə verilməlidir;
- Birgə müəssisələrin yaradılması yolu ilə strateji tərəfdaş olduğumuz və strateji potensial əhəmiyyətli ölkələrlə investisiya əməkdaşlığı yaradılmalı və aşağı və yuxarı bilik və əmək qabiliyyəti tələb edən sənaye sahələrinin həmin ölkələrlə balanslaşdırılmış şəkildə müqayisəli və nisbi üstünlük nəzəriyyələri əsaslanan strategiyalar nəzərdən formalaşdırılmalıdır.

Nəticə. Ümumilikdə son Azərbaycanda xarici investisiyaların ayrı-ayrı dövrlərdə artımlarında müsbət tendensiyalar mövcud olmuş, qeyri-neft sektorunda isə xarici investisiyalar zəif olmuşdur. Qlobal müstəvidə birbaşa xarici investisiyaların axınlarında COVID-19 pandemiyası ilə əlaqədar 2020 və növbəti illərdə kəskin azalma gözlənilir. Hesab edirik ki, bu vəziyyətdə ölkəmiz mövcud durumu öz inkişafı məqsədləri nəminə dəyişərək növbəti illərdə xarici investisiyaların artırılmasına nail olacaqdır. Bu baxımdan, Azərbaycan iqtisadiyyatına xarici investisiyaların cəlb olunması məqsədilə yuxarıdakı istiqamətlər təkmilləşdirmə istiqamətləri aparılmalıdır. Bu tədbirlər prioritet hesab edilməli, ölkə iqtisadiyyatının makro iqtisadi inkişafı və regional rəqəbətliliyi artırılması məqsədilə xarici investorlar üçün vergi siyasətinə və inzibati səmərəliliyə və hüquqi çərçivənin təkmilləşdirilməsi və səmərəliliyinə yenidən baxılmalı, mülkiyyət hüquqlarının qeydiyyatı və məhkəmə sistemi səmərəli təşkil olunmalı və korporativ idarəetmə və korporativ şəffaflıq artırılması ilə investorların səmərəli fəaliyyəti istiqamətində təkmilləşdirmə tədbirlərinin reallaşdırılması müasir dövrün tələbləridir.

Ədəbiyyat

1. World Bank, Commodity Markets, 2019. pp.1 Link: <https://www.worldbank.org/en/research/commodity-markets>
2. Azərbaycan Respublikasında 1995-1998-ci illərdə dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinin Dövlət Proqramı. N1120. 1995. s.1-14. Link: <http://www.e-qanun.az/framework/9472>
3. UNCTAD, World Investment Report. Special Economic Zones. New York and Geneva: United Nations. 2019. pp 2-157.
4. Əlixanov A. (2017). İqtisadi rayonların sosial iqtisadi inkişafına Baxış. Context. ABŞ Təhsilli Azərbaycan Məzunlarının Birliyi, s.14-17.

5. Dövlət Statistika Komitəsi, “Azərbaycan rəqəmlərlə”, Statistik məcmuə. 2019. s. 124.
6. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı, “2019-ci ilin yanvar-sentyabr ayları üçün Azərbaycan Respublikasının tədiyyə balansı, 2019. ss.6
7. Dövlət Statistika Komitəsi, “Azərbaycan rəqəmlərlə”, Statistik məcmuə. 2019. s. 125.
8. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı, “2019-ci ilin yanvar-sentyabr ayları üçün Azərbaycan Respublikasının tədiyyə balansı, 2019. s.6
9. Azərbaycan Mərkəzi Bankı, Əsas Makroiqtisadi göstəricilər, Statistik Bülliten. 2019. s.7.
10. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı, “2019-ci ilin yanvar-sentyabr ayları üçün Azərbaycan Respublikasının tədiyyə balansı, 2018. s.6
11. Dövlət Stastika Komitəsi, “Azərbaycan rəqəmlərlə”. Statistik məcmuə. 2019.s.144.
12. "Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsinin başlıca istiqamətləri"nin təsdiqi və bundan irəli gələn məsələlər haqqında". 2016. s.23-
<https://president.az/articles/21953>
13. Əlixanov A. (2018), Azərbaycana birbaşa xarici investisiyalara təsir edən amillər, The Journal of Economic Sciences.Theory and Practise” Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Vol, 6, İyul-Sentyabr, s.129-137.
14. World Economic Forum, Foreign investment is drying up thanks to COVID-19. But there may be a silver lining, 2020. <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/foreign-investment-covid19-economy-winners/>